

Misija Indonezijoje: taikos procese ir Lietuvos atstovai

KAM Tarptautinių ryšių departamento ekspertai Gražvydas Jasutis ir Vytis Mackevičius grįžo iš pirmos Europos Sąjungos krizių valdymo misijos Indonezijoje, Ačėjos provincijoje. Tai buvo viena sėkmingiausių misijų taikos palaikymo istorijoje – taika pasiekta per šešis mėnesius, panaudojant civilius pajėgumus. Lietuvos atstovai buvo vieninteliai iš visų naujų Europos Sąjungos narių, kurie prisidėjo prie ES saugumo politikos formavimo Azijoje.

Neišvažiuojami keliai cunamio nusiaubtame Lamno regione.

Indijos vandenynas skalauja Ačėjos pakrantę. →

2005 m. rugpjūčio mėn. ES pastangomis Indonezijoje buvo pasiektas Ačėjos provincijos sukilėlių organizacijos GAM (Gerakan Aceh Merdeka – Laisvosios Ačėjos Judėjimas) ir Indonezijos vyriausybės taikos susitarimas, juo buvo užbaigtas 30 metų trukęs konfliktas. GAM įsipareigojo nusiginkluoti, o Indonezijos vyriausybė – suteikti autonomijos teises Ačėjai, atleisti kombatantus nuo teisminės atsakomybės, paleisti politinius kalinius ir išvesti dalį savo karių pajėgų. Susitarimo priežiūros našta teko Europos Sąjungai, kuri ten įsteigė monitoringo misiją kartu su ASEAN šalimis – Tailandu, Brunėjumi, Filipiniais, Singapūru ir Malaizija.

Per šešis mėnesius regione buvo pasiekta taika. GAM nusiginklavo ir perdavė 840 vienetų ginkluotės, kuri buvo sunaikinta ir perduota Indonezijos vyriausybės pajėgoms. Indonezijos vyriausybė atitraukė iš regiono neorganizuotas kariuomenės ir policijos pajėgas, kurios buvo papildomai įvestos konflikto metu. Paskelbta amnestija, išleisti buvę politiniai kaliniai ir sukilėliai. Pradėtos vykdyti buvusių sukilėlių reintegracijos į visuomenę programos, parengtos įgūdžių lavinimo ir mokymo programos, suteikta finansinė parama nukentėjusiems nuo konflikto.

Anot KAM Tarptautinių ryšių departamento ekspertų, pasiektas rezultatas atpirko varginantį karštį, džiunglių tvaiką, skurdų maistą ir pavojingas bei primityvias darbo sąlygas.

Misijos pradžioje buvo siekta nuginkluoti su-

kilėlius ir prižiūrėti papildomų Indonezijos karių pajėgų, kurios buvo įvestos konflikto metu, pasitraukimą. Vėliau didesnis dėmesys skirtas žmogaus teisėms ir sukilėlių reintegracijai į visuomenę.

Krašto apsaugos ministerijos atstovai ES vadavietėje Banda Ačėje.

Nusiginklavimas ir karių pajėgų atitraukimas

„Įtampa vyravo jau pačioje misijos pradžioje, nes kariškiai mus užtikrino, kad sukilėliai neperduos reikiamo ginkluotės kiekio ir toliau eskaluos konfliktą, – sako Gražvydas Jasutis. – Lapkričio mėnesį sukilėliai neįvykdė įsipareigojimų, – GAM perdavė 229 ginkluotės vienetus, tačiau tik 166 pripažinti tinkamais (kiekvieną mėnesį GAM privalėjo perduoti 210 vnt.). Indonezijos vyriausybė į tai griežtai reagavo, sustabdė kariškių išvedimą. Taikos procesas susidūrė su rimtomis problemomis“.

GAM paprašė skirti daugiau laiko ir pažadėjo surinkti reikalaujamą ginkluotę. Buvo gauta žinių, kad sukilėliai norėtų perduoti ginkluotę jų parinktoje slaptoje vietoje Alue Pisang kai-

Tradicionis tenykščio žvejų kaimelio vaizdas.

Naikinami ginklai supjaustomi.

me. Vyriausybės pajėgos griežtai protestavo dėl šios vietos parinkimo, nes šiame kaime vyko GAM organizuotos masinės žudynės. Po ilgai trukusių derybų ir pagrasinus taikos susitarimo nutraukimu, vyriausybines pajėgas sutiko dalyvauti ginklų perėmime.

„Lapkričio 25 dieną atvyko mūsų ginklų naikinimo komanda, – pasakoja KAM ekspertas. – Buvo aptverta teritorija, pastatytos laikinos darbo vietos ginklų perdavimui, registravimui, naikinimui ir išvežimui. Bandėme pasiteirauti sukilėlių, kiek ginklų jie planuoja perduoti, tačiau šiuos mūsų klausimus lydėjo tik jų šypsenos.“

Ekspertai tikrina ginklo tinkamumą.

Rytą iš džunglių išnirė pirmas sukilėlių džipas, gabenantis ginkluotę. GAM viršijo lūkesčius ir perdavė 42 vienetus įvairios ginkluotės bei amunicijos. Perduodami ginklus sukilėliai privalėjo parodyti, kad ginklas nėra užtaisytas, vėliau jis buvo ženklinamas ir perduodamas registruoti.

Užregistravę ginklą, ekspertai sprendė, ar jis tinkamas kovos veiksmams. „Mus stebėjo tiek sukilėlių, tiek Vyriausybinių pajėgų atstovai, – pasakoja Gražvydas Jasutis. – Kariškiai turėjo teisę ginčyti ginklo tinkamumą ir jų pastabos buvo įtraukiamas į priėmimo ir perdavimo aktą. Dauguma ginklų buvo AK-47, savadarbiai granatų paleidimo įrenginiai, M-16, keli pistoletai. Gana prastos kokybės ginklai buvo

Gausus vietinių gyventojų būrys stebėjo ginklų surinkimą.

netinkami naudoti esant intensyviai susišaudymui. Užregistravus ginklą, jis buvo parenkiamas sunaikinti. Naikinimas vyko mechaniniu rankiniu būdu – ginklai buvo pjaustomi“.

Nusiginklavimo procesas praėjo sklandžiai, nors abejonių dėl visiško nusiginklavimo yra. Rugsėjo mėnesį buvo patvirtintas ginklų perdavimo planas, jame buvo nustatytas ir kiekvienoje apygardoje perduodamų ginklų skaičius. Pradėjus nusiginklavimo procesą, ginklų skaičius pradėjo kisti, duomenys visiškai nesutapo su deklaruotu kiekiu, tam tikrose apy-

įsipareigojimo.

„Pati patikrinimo procedūra buvo keista, – sako KAM ekspertas Gražvydas Jasutis. – Apie vizitą mes privalėjome informuoti karinius junginius prieš 24 valandas, tačiau vizito metu neturėjome teisės lankytis kariniuose daliniuose. Galėjome tik susitikti su karinio dalinio vadu ir paprašyti, kad jis raštu pateiktų informaciją apie kariškių skaičių. Viskas buvo grindžiama pasitikėjimu“.

Sukilėlių kelias į visuomenę

Įgyvendinus pagrindines susitarimo sąlygas, GAM privalėjo užbaigti savo veiklą ir panaikinti tiek civilinę, tiek karinę struktūras. Remiantis taikos susitarimu, sukilėliai gali sukurti politinę partiją ir dalyvauti rinkimuose.

„GAM vangiai kalbėjo apie politinės partijos sukūrimą, nes vis dar buvo laukiama direktyvų iš vadovybės Stokholme (1975 m. prasidėjus konfliktui GAM lyderiai išvyko į Švediją ir paprašė politinio prieglobsčio), – sako ekspertas. – Kita vertus, sudėtinga kalbėti apie jų politinę brandą arba politinės partijos užuomazgas, – dauguma GAM narių yra beraščiai ir neturi net pradinio išsilavinimo. Papildomų rūpesčių kelia GAM civilinės ir karinės vadovybių nesutari-

Pasiektas rezultatas atpirko varginantį karštį, džunglių tvaiką, skurdų maistą ir pavojingas bei primityvias darbo sąlygas

Sukilėliams perduodami reintegracijai į visuomenę skirti pinigai.

gardose ginklų naikinimo operacijos vyko keltą kartų, nes papildomai buvo atvežama ginkluotė iš slaptų sandėlių. GAM nusiginklavimas kelia pagrįstą abejonių – dauguma sunaikintų ginklų buvo gana prastos kokybės, įvežti į Ačėją po Vietnamo karo, teko matyti ir muziejinių eksponatų, t. y. ginklų iš kolonijinių karų. Dominavo kiniški AK-47, M-16 ir namų gamybos granatų paleidimo įrenginiai. Tikėtina, kad gera ginkluotė galėjo išlikti sandėliuose.

Indonezijos vyriausybė savo ruožtu išvedė papildomas karines ir policijos pajėgas. Šis procesas vyko taip pat sklandžiai, be didesnių netikėtumų. Gruodžio mėnesį buvo delsiama išvesti paskutines pajėgas, nes kariškiai tai siejo su Indonezijos prezidento Susilo vizitu. Prezidentas atvyko pagerbti cunamio aukų, tad buvo reikalingos papildomos karinės pajėgos užtikrinti vizito saugumą.

Abejonių kėlė ir vyriausybės manipuliacijos dėl karinių pajėgų perdislokavimo ir persikirstymo į kitus karinius junginius. Papildomų pajėgų kariškiai buvo priskiriami prie vietinių Ačėjos karinių pajėgų, kurios galėjo likti provincijoje ir po gruodžio 31 d. (taikos susitarime numatyta, kad sukilėliai nusiginkluos, o Indonezijos vyriausybė išves karines pajėgas iki gruodžio 31 d.). Prasidėjęs patikrinimas turėjo padėti tiksliau įvertinti, ar vyriausybė laikosi šio

*Cunamio nu-
niokota Banda
Ačėja.*

mas. Šiuo metu vadovauja karinis GAM sparnas, ir šios pozicijos jie nenori užleisti net ir po nusiginklavimo. GAM civilinė valdžia dažnai net nedalyvauja pasitarimuose ir apskritai yra išbraukta iš sprendimų priėmimo proceso. Tačiau kuriant politinę partiją pagrindinis vaidmuo turėtų tekti civiliniam sparnui“.

*Nuo potvynių
minimaliai
apsaugoti
namai Blang
Pidie regione.*

Esmine problema išlieka reintegracijos procesų neskaidrumas. Indonezijos vyriausybė ilgai delsė paskelbti veiksmų planą, kuris apimtų plačią reintegracijos programą. Pagal taikos susitarimą trys socialinės grupės galėjo gauti paramą: buvę kombatantai, amnestuoti kaliniai ir nuo konflikto nukentėję civiliai. Ypač sudėtinga apibrėžti sąvoką „nuo konflikto nu-

*Vietinis pre-
kiautojas.*

kentėję civiliai“, kadangi 30 metų trukęs konfliktas paliko gilų pėdsaką ir šiuo metu, kai pradame kalbėti apie konkrečią paramą, neaiš-

ku, kuriai grupei skiriamas prioritetas, ar visi nukentėję gaus paramą ir pan. Faktiškai šis klausimas paliekamas spręsti regionams.

Regioninė valdžia gauna pinigus iš centrinės vyriausybės, tačiau niekas neužtikrina lėšų panaudojimo skaidrumo. Misijos atstovai neturėjo galimybės prižiūrėti paramos kiekį ir jos paskirstymą. Gavus konkrečius planus ir skaičius, visa tai būtų galima atlikti, tačiau misija

neturėjo jokios informacijos ir dažnai tekdavo vadovautis gandais. Blang Pidie regione vietinė valdžia ne kartą buvo apkaltinta dėl lėšų, gautų iš Pasaulio banko, iššvaistymo, ir tai kėlė dar didesnę įtampą tarp sukilėlių ir vietinės valdžios.

Trūko skaidrumo dėl finansinės paramos paskirstymo ir tarp pačių sukilėlių. Lėšos patenka pas regioninį sukilėlių vadą, kuris jas ir paskirsto. Indonezijos vyriausybė išplatino tris paramos krepšelius – 1 000 000 RP arba 100

KAM pirmą kartą pasiuntė pajėgumus į tokį tolimą regioną. Tai tik dar kartą įrodo, kad narystė ES ne tik apdovanoja, bet ir reikalauja prisidėti prie taikos įgyvendinimo įvairiuose regionuose. Tik dalyvaujant tokiose misijose kaupiama patirtis ir aukštai iškeliami Lietuvos vėliava.

USD kiekvienam ekskombatantui. Ačėjos mastu tai yra nemaža suma, kadangi už 1000 USD galima nupirkti nedidelį žemės sklypą su kukliu būstu.

Tik Banda Ačėjoje (Ačėjos sostinė) GAM pakvietė misijos atstovus stebėti, kaip skirstomi finansai organizacijos viduje. Sukilėliai argumentuoja, kad parama nėra pakankama, kadangi GAM narių yra žymiai daugiau nei nustatyta taikos susitarime (taikos susitarime numatyta, kad GAM turi 3000 buvusių kombatantų). Kadangi GAM narių gali būti 5–10 kartų

Ačėjos policininkai.

daugiau, skirta finansinė parama yra nepakankama ir nepasiekia reikiamo efekto. Kita vertus, teko dažnai matyti GAM išrinktuosius narius įsigyjant naujas transporto priemones ar naujus mobiliuosius telefonus, kai tuo metu jų buvę kovos draugai skurdo.

Apklauso duomenys patvirtino, kad vietiniai lyderiai buvusiems kombatantams padalijo gerokai mažesnes sumas – nuo 30 000 iki 350 000 RP iš pirmų dviejų krepšelių, tačiau trečias paramos krepšelis buvo nepaskirstytas, nors lėšos buvo perduotos sausio viduryje.

Ačėja juda nepriklausomybės link ?

Nors taikos susitarime numatyta, kad sukilėliai palaidoja nepriklausomos Ačėjos idėją, nacionalizmo apraiškos yra gajos ir pastebimos plika akimi. Pavyzdžiui, organizuojant koncertą taikos tematika viena iš pagrindinių problemų buvo nacionalinio Indonezijos himno įtraukimas į programą. GAM vietiniai vadai griežtai atsisakė dalyvauti renginyje, jeigu bus giedamas Indonezijos himnas, vyriausybės at-

ES stebėtojai „plaukia“ į misiją apsemtais Lamno regiono keliais.

stovai tokiu atveju pažadėjo neteikti jokios paramos ir nedalyvauti koncerte.

Netikėtai buvo gauta informacija iš kariškių, kad GAM atstovas viešai prisiriartino prie kariškių posto ir pradėjo draskyti Indonezijos vėliavą. Įsiplieskęs konfliktas buvo numalšintas, tačiau visa tai parodo, kad kažkas konflikta bando plėtoti.

Žmogaus teisės

Viena iš misijos atsakomybės sričių buvo žmogaus teisių priežiūra. Nacionaliniu lygiu Indonezijoje jas prižiūri KOMNAS HAM (Nacionalinė komisija dėl žmogaus teisių). Oficialiai ji traktuojama kaip nevyriausybinė ir nepriklausoma institucija, tačiau finansuojama iš valstybės biudžeto, personalas sudarytas iš valstybės tarnautojų. Ši organizacija vadovaujasi dviem įstatymais: 1999 m. įstatymu „Dėl žmogaus teisių“ ir 2000 m. įstatymu „Dėl žmogaus teisių teismo“. Remiantis pirmuoju įstatymu, KOMNAS gali teikti rekomendacijas, tačiau antrasis įstatymas įgalina šią agentūrą perduoti bylą teismui. Teisę kreiptis į šią agentūrą turi

asmenys ir jų grupės, raštiškai pateikę skundą. Įdomesnė detalė – teikiant skundą reikia pridėti savo asmens dokumentų kopiją. Deja, Ačėjoje daug žmonių dokumentų neturi (ypač neregistruoti GAM nariai). Pateikus skundą, agentūra teikia konsultacijas, gali kreiptis į teismą dėl priverstinės apklausos. Tai gana retas ir praktiškai neįgyvendinamas dalykas, nes teismas priverstinei apklausai gali neduoti sutikimo, – taip dažniausiai ir būna, jeigu į žmogaus teisių pažeidimą yra įtraukta valstybinė institucija. Pagal Indonezijos įstatymus žmogaus teisių pažeidimai yra apibrėžiami labai plačiai, juos įvykdyti gali tiek valstybinės institucijos, tiek privatus asmenys, tarptautinėje praktikoje žmogaus teisių pažeidimai yra susiję tik su valstybinių institucijų atstovų padarytais nusižengimais.

Pagal taikos susitarimą Ačėjoje turi būti įsteigtas žmogaus teisių teismas, tačiau panašu, kad Džakarta traktuos žmogaus teisių teismą, kuris bus įkurtas Medane, kaip Ačėjos žmogaus teisių teismą ir galės juo manipuliuoti. Taip pat galimas dalykas, kad šis teismas veiks pagal 2000 m. įstatymą, o tai reiškia, kad galuti-

Žalumynų prekiautojos Ačėjos turguje.

nį sprendimą bylose priims Džakarta.

Šiuo metu bylos turėtų būti nagrinėjamos žmogaus teisių teisme Džakartoje. Nors nagrinėjama 70 skundų, nei viena byla dar nepasiekė teismo.

Šariatas

Žmogaus teisės ir jų apsauga, ypač pirmaisiais mėnesiais, kėlė daug nesuspriktimų siejant ir derinant jas su islamo įstatymais ir tradicijomis. Ačėja yra vienintelė provincija Indonezijoje, kurioje yra įvesti šariato įstatymai.

„Mūsų apygardoje šariato policija įsikūrė rugsėjo mėnesį, kartu su misijos įsteigimu, – pasakoja Gražvydas Jasutis. – Jų pajėgos nėra pavaldžios įprastinėms policijos pajėgoms, nėra atskaitomybės sąsajų. Šariato policijos funkcijas apibrėžia ne policijos įstatymai ar taisyklės, bet gubernatoriaus patvirtinti religiniai nurodymai (Quanun). Šariato policininkai turi atskirą parengimo programą, privalo atitikti nemažai reikalavimų, pavyzdžiui, būti lojalūs Indonezijos vyriausybei, išmokti bent 20 laiškų iš Korano, atitikti ūgio reikalavimus. Tai vienas iš įdomesnių reikalavimų, nes Indonezijos gyventojai yra labai mažo ūgio. Pareigūnai neturi valstybės tarnautojo statuso, tačiau jie finansuojami iš apygardos mero biudžeto. Su reguliariosiomis policijos pajėgomis vyksta bendradarbiavimas – tirią bylą kartu, jeigu tai susiję su kriminaliniais nusikaltimais, tačiau sprendimą priima atskirai. Pagrindiniai šariato nusikaltimai yra susiję su tiesioginiu Korano nuostatų ir islamo tradicijų pažeidimu“.

KAM ekspertai pasakojo, kad „populiariausias“ nusikaltimas yra netinkama apranga. Bausmė už šį nusikaltimą taikoma moterims, kurios nenešioja galvos apdangalo. Moterys dažnai dėvi marškinėlius su trumpomis rankovėmis (Ačėjoje temperatūra svyruoja tarp +35 ir +40 laipsnių), jaunesnės merginos mielai renkasi džinsines kelnes, ir tai taip pat patenka į nusikaltimų sąrašą. Pavyzdžiui, vykstant į susitikimą su šariato policija, vertėja griežtai atsiskaityti misijos atstovus, nes mūvėjo džinsinės kelnės.

Antras nusikaltimas yra alkoholio vartojimas. Ačėjoje draudžiama prekiauti alkoholiu ir jį vartoti. Už prekybą alkoholiu galima bausmė siekianti net iki 4 metų kalėjimo. Šalia alkoholinių nusikaltimų – azartiniai lošimai, į juodąjį sąrašą patenka net ir domino.

Pagrindinis nusikaltimas, keliantis daugiausia rūpesčių, – intymūs vyro ir moters santykiai. Ši „veiklos sritis“ gana griežtai kontroliuojama. Remiantis galiojančiomis nuostatomis, vyras ir moteris gali būti drauge tik viešoje ir atviroje vietoje, taigi jeigu susitinki kolegę jos namuose ir

geri su ja arbata, tokiam elgesyje įžiūrima nusikaltimo sudėtis, – būsi nubaustas. Uždaroje patalpoje gali būti tik su savo žmona arba tos moters antroji pusė taip pat privalo dalyvauti. Bausmės už šiuos nusikaltimus varijuoja ir dažniausiai susijusios su fiziniu žalojimu. Jeigu nu-

Iškaba, informuojanti vietinius gyventojus ir jų svečius apie privalomą moterų aprangą (pavyzdinga – dešinėje).

sikaltimas yra nedidelis, pavyzdžiui, netinkama apranga, asmuo įspėjamas tris kartus, ketvirtą kartą nusikaltus byla perduodama į šariato teismą ir jis priima sprendimą. Už azartinius lošimus tradiciškai siūloma 12 kirčių rykšte. Už nesantuokinius vyro ir moters santykius galima užsitarnauti ir 60–80 kirčių. Šiuo metu svarstomos ir sunkesnės bausmės, pavyzdžiui, rankos nukirtimas, tačiau visuomenė nepalankiai vertina tokius ketinimus.

Moterys viešuose renginiuose dažniausiai būna atskirtos nuo vyrų.